

lehetett a mestere, aki annak idején oly sok jóindulattal pártfogolta indulását. Ezzel tudja kiegyensúlyozni azt a felfokozott életérzést, mely egyként jellemzi ifjúi s mai verseit. Általában szívesen fokozza egyetemes érvényű látomássá verseit, de mindig gondosan ügyel arra, hogy a forma fegyelme is érvényesüljön. A *García Lorca utolsó versében* például iszonyatosra növeszti a közelgő halál látványát, de rövid, csattanásszerű versmondattal mégis fegyelmezik a tébolyult képeket. Mindig pontosan, lényeglátóan fogalmaz. A *Szerelem, alkonyatkor* időtlenné tágítja az érzelmeket, ám egy-egy közbeszúrt jelzéssel mégis precízen köti a valósághoz az eseményeket. Mint ahogy arra is nagyon ügyel, hogy a költői múlt eredményeit felhasználva — gondoljunk csak arra, milyen szívesen él ugyanebben a versben évszázados költői köz-helyekkel — mindig a legszemélyesebb érzéseit közölje, s ezzel új akusztikát kölcsönözzön a megszokottnak, meglepővé, újszerűvé tegye azt, amely már-már elkopott a költői gyakorlatban.

Sorsa, életrajza megtanította szenvedni, de ránevelte az öröm megbecsülésére is. Ezért gyúrja verseinek anyagát a legszemélyesebb érzelmekből. Szinte nincs egyetlen költeménye sem, melyben ne lenne személyesen is jelen, melyben ne önmagáról, érzéseiről, gondolatairól vallana, s ezt úgy tudja tenni, hogy majdnem mindig sikerül egyetemes érvényűvé emelnie vallomásait. Még akkor is általános érvényt szerez mondanivalójának, mikor magánya szívveréseit hallgatja, vagy amikor már-már erőt vesz rajta a csüggedés. Azok a költeményei is „kemények”, férfiasak, melyben a búcsú rezignált hangjait zengeti meg, mint a *Tükröd* című vers, emlékezetesen szép négy sorában:

*Tükröd voltam. Egységben ragyogott
világod bennem: felhők, fák, galambok.
Zúztál ezer darabra, most
ezer szilánk villogja vissza arcod.*

Paradox módon meg tudja valósítani a személyesség személytelenségét is, s ott, ahol leginkább jelen van, s ahol leginkább a maga világáról vall, úgy fogalmaz, hogy a modern költészet szikár valóság szemlélete tárul elénk. A *Száz arcod* kitűnő nyitánya a legjellegzetesebb példája ennek: „AMIKOR FÖLTESZI az est, / mint sötét gramfonlemezt, / a völgyek- és a dombok- / barázdált földkorongot, / s ahogy forog, felszakad / a hold kemény túje alatt / valami csöndes, fekete / dodekafon zene / s kezdik az árnyak és a fák / szervezni az éjszakát, / gyepré ágakból esteli / fényrácsot szerkeszteni...” már magunk sem tudjuk, hogy a játsz versforma andalító mese nyitánya-e, vagy a pontos képek szárnyán egy modern látomás részesei leszünk-e. Mert a váratlanság kétségtelenül lényeges összetevője e költészetnek, de úgy, hogy ellentéte, a pontos számítás is jelen van benne, s a kettő szintézisében, az ellentétek szüntelen vibrálásában építi világát a költő, aki *egyetlen* szenvedély képeiben is éreztetni tudja az *egész* gazdagságát és teljességét. (*Szépirodalmi*, 1972.)

RÓNAY LÁSZLÓ

Apáti Miklós: Vándorút

Az ilyen cím, mint Apáti Miklós első kötetéé, általában jelképes értelemmel bír. Azt a térképező szándékot jelzi, amely a kezdettől méri föl az életutat s költői utat. A vándorlás valóságos táját a címadó ciklusban csak díszletek jelzik, mintegy kelékeként annak, amiről a költő meditatálni akar. A vándorút tulajdonképpen menekülés egy megtisztítónak vélt, ám csupán kulisszának tűnő természetbe, a költészet egyik tájáról a másikra. Jövendőlés című versében, mely a kötet első harmadának jellemző darabja, már erre készül a költő: „Ha majd elúszik minden hasonlat /

...Nem fogok beszélni tágas vizekről, / se lábkulcsról, se kézről, / csak füvekről, fákról, szakadékról." Apáti Miklós vívódó ember, aki szerelemért-családért, hazáért-harcért, igazságért-költészetért verekszik magában, közli velünk kétségeit s diadalait, folyvást tudósítva arról, miként küzdi magát előre a mélyebb igazság megközelítésében. Nem nehéz észrevenni: költői eszköz- s fegyvertárát próbálja első kötetében: a népdal egyszerűségével lázadni a hagyományossá váló verstípus ellen, a szabad vers szabályával kaszabolni a fölöslegesnek vélt díszeket.

Két egymás mellé rendelt tizenhat soros — *Két karácsony* a közös cím — összevetése indíthat el a vándorútján szaporázó költő nyomában. A vers első része — határozottan régebbinek tűnik — zsánerkép a hajdani családi karácsonyról, afféle téli családi kör. A második részben asszociációk gyorsítják fel a verset, mely így egy másik síkba kerül át, s azzal gazdagítja az olvasót, hogy nem egy statikus helyzetről, hanem a gondolat mozgásáról tudósít. „Anyám kabátja ott lóg az ajtón, / a meleget szökni nem engedi. / Jóllaktunk. A fagyügyertya lángja / bőröm süti, szívem melengeti” — így végződik az első rész, míg a másik: „Csengő a tél. A fák ága mozog. / Gallyain a zaj vissza-játszik, / Az utcán senki. Én vagyok azok. / Jó így. Csupán a hó hiányzik.” Érezni lehet, hogy lélegzik fel a költő, amikor kibújhat a saját magára parancsolt szűk ruhából, ha azt festheti, ami belül van s nem kívül. És ez a: „mindennapi száműzetés / az egyetlen világba / ahol még van mit megépíteni”.

„Társadalmi-politikai központú a gondolkodásom” — vallja röviden magáról. Prózában. Versben pedig így: „Vallásom, hitem, ha az vagy még, / nem az előnyért vagy a rangért, / adj munkát megint” próbálja erejét új történelmünk sodrásos folyójában, a Baleset utolsó soraiban: „A sínek mellett, csontjaim halászva / kaparok újabb transzparenskért.” Elkötelezettségének vallomásait józanság, keserűség, hit és kiábrándultság egyaránt motiválják. Egyik legszebb verse e kötetnek az Apám, nemcsak a munkásapának állít emlékművet, hanem a munkássorsnak is, sajátos helyzetdallai (*Fekete-fehér legenda, ...i kisfiú dala*) politikai mondandójának egyszerűségükkel tüntető nyomatai. Gondolatainak erejéért olykor szívesen elfeledkezik az olvasó arról, hogy a költészeti erőt is számon kérje — éppen tehetségétől követelve —, oly szociológiai hévvel fejti ki véleményét társadalmi átalakulásunk vizs-zásságairól, önmagát sem kímélve. Sok-sok ars poeticája közül az egyik éppen az Alku címet viseli, jelezve azt, hogy költője tisztában van életével, lehetőségeivel: „Hazámat én csak országnak mondtam, / új arcú szeretőm elfeledésnek, / előre köszöntem minden engedélynek / és csak annyit mondtam, amennyit mertem. Városom mindig nagyobbnak hittem / az utakat pedig messzebb-vívőnek, / harcom nem mondtam sárkány-verőnek, mert sokat próbáltam, de sohase győztem.”

„Szomorú arccal” veszi tudomásul, hogy a körülmények hatalma elől nehéz szökni: ha nem vigyáz, a valóság kifeslett könyökű hivatalnokává válhat a költő. S éppen ezért — mert ily tudatoson érzi — furcsa, hogy olykor megadja magát az idillnek, melyet az elébb még elutasított olyan versekben, mint a Három ének, vagy a Vándorút ciklus némely darabja. Úgy tűnik, a Költők egymás közt című antológia, megjelent első kötetek tanúsága szerint újfajta lázongás keríti hatalmába a fiatal költőnemzedék egyes képviselőit: idill az idill ellen. Nem új dolog az, hogy a városból a költők a természetbe menekülnek, de nagyon mai jelenség, hogy valamiféle szegénylegényes elhatározással keresik föl a füvek, fák, folyók birodalmát. Valami hasonlót érezek Kiss Benedek, Szepesi Attila költészetében is. Apáti vándorútjait figyelve, azonban egyre erősebb lesz a gyanúm, hogy ezek a kirándulások nem feltétlenül szükségesek, hiszen — éppen ő vall erről — „nem fogad be minket ez a vidék”. Ahogy a hasonló című kötetet záró két ciklus is mutatja.

József Attilához írt fohásza minden bizonnyal maradandó vers lesz. E kötet költeményein is a vállalt mesterek közül — Kassák Lajos, Pessoa, Weöres Sándor — az ő hatása érződik a legjobban. (Mellétük politikai mestereit keresve, Che Guevarának és Korvin Ottónak állít emléket.)

Merre viszi tovább Apáti Miklóst a Vándorút, nehéz megjövendőlni. Valószínűleg arrafelé, hol a költői magatartás, morál megtalálja megfelelő alakját: az egyszerűt, a hitelest, a keményet, az idilltelent. Mostani verseiben inkább azt méri fel, hogy melyik utat nem szabad választania. Mint a mesebeli vándor a kereszteződésben.

*„Könnyebb volna, ha látványosabban
lennék elhagyatott.
Ha hűvösebb lenne, ha vénebb lennék.
Ha hullna már a hó.”*

Abban a *Vándorút* olvastán is bizonyosak lehetünk, hogy nem azt az emberi s költői utat választja végül, melyen könnyebb volna. (*Szépirodalmi, 1972.*)

Oravecz Imre: Héj

Nem a személy általában, hanem a meghatározott személy, az egyes szám első személy hullik ki a költészetből. Látszólag teljesen: az-én. Oravecz Imre kötetében — a *H. Bosch álma* című verset nem számítva — mindössze három helyen bukkan föl a nyelvtani értelemben vett szubjektum. „Felnyitok egy kagylót: a szemed”; „megzavarodott a kút is / követ dobok belé”; „Fátlan, üres tájat helyeztél ablakomba.” Jóval gyakoribb az általánosabb tartalmak jelölésére használatos egyes szám második személy, harmadik személy és a többes szám harmadik személy. Példákkal: „néha elmegy innen a halál előtt”, „kő vándorol”, „ajtók nyíltak”. Ám a kő, az ajtó, a hely, a héj, az óra — legalábbis látszólag — ismét csak nem az a bizonyos kő, ajtó, hely, héj, óra, amelyet a szubjektumhoz valamely tulajdonságuk kapcsol. Oravecz Imre verseinek sajátos hangulatát éppen az adja, hogy a tárgyak, élőlények, személyek, életfolyamatok, életmozzanatok — zászló és kőbalta, ismeretlen lovas és ágat tartó férfi, teknősbékák és halak, mozgások és köhüntések — jelképekké emelkedtek a sajátos költészeti rendszerben, ugyanakkor azonban — nem tudván áttörni saját héjukat — azt a benyomást igyekeznek kelteni, hogy azonosak a természetben létező önmagukkal. E sajátos átváltozás varázsát az adja, hogy szemünk előtt játszódik le: *egy* testből lesz *a* test, amely azonban a versben ismét konkretizálódik. Olyasformán történik mindez, ahogy egy-egy modern festményen szobron világunk kacatja válik világunk jelképévé. Például egy konzervdoboz, amiről mindannyian tudjuk, hogy konzervdoboz, ám a kompozíció részeként más tartalmat is beleképzelünk.

A költészet régi kalandját éli újra — mai fiatal, líránkban különös fényeket csillogtatva, tehetségesen — Oravecz Imre, azt a kalandot, mely Rimbaud óta megkísért minden költőnek való költőt, s csak akkor ér véget, ha — Denis Roche francia költő bizonygatja — lehetséges lesz olyan költészet, amely sem a fülnek, sem a szemnek nem szól. Ha lesz ilyen, az üres lapé lesz. Vagy: máris létezik, mindenkiben, csupán kifejezhetetlenül, leírhatatlanul, s abban a pillanatban, amint a személyiség felfogná, meg is semmisül. A modern költészet tragikomikus paradoxona ez: ahhoz, hogy valaki kimondja, nem lehet semmit sem kifejezni, ki kell magát fejzenie. Amikor például Oravecz Imre *Egy csiga* kezdetű versében hosszú felsorolás után kijelenti: „nem lehet elmondani / mi van mögötte”, azzal hogy éppen azokat a tárgyakat s jelenségeket (s nem másokat) — a szomszúság, a térkép, a mosdóvíz, a délután — sorakoztatja egymás után — tulajdonképpen azt mondja el, ami mögötte van. Legfőljebb másként teszi ezt, mint a másfajta költői iskolákhoz tartozó lírikusok.

Másként s másokhoz hasonlóan. Weöres Sándor Paul Celannal rokonítja, Fábian László Ezra Pounddal, Tadeusz Rozewiczcsel s Pilinszky Jánossal, megint mások egy olyan új költői irányzathoz tartozónak vélik, amelyet Tandori Dezső és Petri György neve fémjelez. A Mozgó világ harmadik kötetében Fábian László rövid, de igen értékes tanulmányban jelöli ki Oravecz Imre helyét az Új holdasok és Tandori között, utalva a modern költő, a tragizmus költője tragédiájára, arra, hogy érzékelnie kell mindazt a veszélyt, amely általános érvényű lévén nem csupán a szubjektum, nem is általában a személyiség, hanem az egész emberi faj ellen irányul, ám miközben ezt érzékeli és lejegyzí, egyáltalán nincs meggyőződve a kifejezés lehetséges voltáról.

Tegyük hozzá: Oravecz Imre meg van győződve viszont a világ megismerhetetlenségéről, arról, hogy a tárgyak magukban vannak, hogy a jelenségeket az időbeliség köti csupán össze — egyik kedvenc képe az óra —, hogy csupán a felület az érzékelhető — ha felületesen érünk a versekhez. S költő s olvasó között az egységet korunkban éppen az bontja meg, hogy míg az előbbi paradox módon igyekszik az utóbbit arról meggyőzni, aminek igenlését tagadásba rejti — hogy tehát: mégis van nyelv, kapcsolat —, az olvasó — az egyre tárgyiasuló világ szülöttként — viszont nem megy bele ebbe a játékba, mindent a maga konkrétságában fog meg. Az ilyen vers, az ilyen költészeti alkotója akarata ellenére bizonyítja igazát: azoknak a tárgyaknak egyikévé válik, amelyek az embert körülveszik. Oravecz Imre költészetének is ugyanaz a paradoxona, mint általában a modern költészet mutatványainak, hogy míg látszólag lemond a szubjektum jelenlétéről, míg az időtlenséget és általános érvényűséget emeli költészetté, tulajdonképpen csak saját szubjektív jelzéseit kiáltja ki objektívnak, s ezáltal valóban megnehezíti a közlést. Azáltal is, hogy nem tesz mást, csak elhallgat valamit az egészről, s ezáltal az a benyomást kelti, hogy a világ töredezett darabokra, holott csak a vers folytonossága.

Bizonyosságul e költészet rétegei közül egyet világítsunk csak át. „Minél öregebbek leszünk, annál gazdagabbá válunk. Minél távolabb megyünk, annál közelebb leszünk. Ezért, úgy tetszik, a költésre legalkalmasabb kor az aggastyáné — írja a *Költők egymás közt* című antológia vallomásaként —, amikor már — mily szomorú paradoxon — nem tudunk mit kezdeni a gazdagsággal.” Úgy tetszik: Oravecz Imre kötete pontos rajza ennek a távolodásnak s közeledésnek, lényegében annak a biológiai folyamatnak, mely az ember s emberiség öregedését egyaránt jelzi. Ahogy a tárgyak válnak hasznavehetetlenné, kopnak, rozsdálódnak, úgy fogy az ember jelenléte is a világban. Könyörtelen naturalizmussal: „sebzett helyek / egyre több faggú / bűzők és levek”; vagy „fű a sikerületlen szél / a perzselő torokból / hozza, hozza a gyomorszagot” s végül az ismert „egyre távolabb / egyre közelebb”. Nem arról van tehát szó, hogy a költő ne tudná, mit akar elmondani a világról, az emberről — csupán a végső kérdésekre szűkíti le a kört: az idő, a tér, a lét problémáira. S ezt költői erővel teszi, ígéretesen.

Mégis, hadd emlékeztessenek ezek a sorok gyerekkorunk immár emlékké vált regénykalandjára. Arra a vernei pillanatra, amikor hajótöröttek palackját fogják ki a tengerből, s benne a több nyelven írt üzenetet. Megfejtetni csak részben sikerül, mert a tengervíz tönkretette jó néhány helyen a papírt. A hajótörötteket mégis megtalálják, a csonka szöveg és nem kevés segítség ebben a kutatókat. Ám a modern költő még kevesebbre számíthat, hiszen — kételkedve a megérthetőségben — mondandóját eleve olyan töredékesen rögzíti, mintha már évekig hanyódott volna az a tengeren. Mi marad belőle, mire eljut a címzetthez? Lehet, hogy csak néhány szó, amely ezt jelzi: voltam. (*Magvető, 1972.*)

VERESS MIKLÓS